

Ivan KOPREK (ur.), *Defensor hominis*, Zbornik radova na međunarodnom simpoziju »Čovjek u filozofiji K. Wojtyła — Pape Ivana Pavla II.« održanog 5. travnja 2003. u Zagrebu, Zagreb, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Biblioteka Filozofski niz, knj. 21, 2003., 245 str.

Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu svake godine u proljeće priređuje međunarodni simpozij o nekoj filozofskoj temi. Ove godine organizator je imao pred očima ponovni, treći posjet Svetog Oca Ivana Pavla II. Hrvatskoj. Budući da se on tijekom 25 godina svoga pontifikata neumorno zauzimao za čovjeka iskazavši se upravo time njegovim braniteljem — *defensor hominis*, organizacijsko je povjerenstvo na čelu s prof. dr. sc. Ivanom Koprekom odlučilo ovogodišnji simpozij posvetiti antropološkoj misli Ivana Pavla II. Msgr. prof. dr. sc. Ivan Devčić, nadbiskup riječki, u predgovoru je napisao: »U svojoj bogatoj osobnoj povijesti... Karol Wojtyła — papa Ivan Pavao II. — ostao je dosljedni čovjekoljubac, vjeran učenik Isusa Krista koji je čovjeka uzdigao u božanske visine. On jasno i odlučno naučava — poput novog Ivana Krstitelja — da je u globalnoj pustinji sadašnjosti čovjekova vriednost tolika da je i Bog postao čovjekom; da ljubiti čovjeka znači ljubiti Boga« (str. 7).

Zbornik obuhvaća petnaest priloga na koje ćemo se osvrnuti onim redosljedom kojim su tamo navedeni.

U prvom prilogu pod naslovom *Na izvorima humanizma Ivana Pavla II.* autor

Alfred Wierzbicki, inače vicerektor Katoličkog sveučilišta u Lublinu, utemeljuje poruku nade koju sadašnji papa upućuje današnjem čovjeku. Ona se temelji na objavi Isusa Krista u kojem se jedino prepoznaje istina o čovjeku. U čovjekovom činu vjere u Isusa Krista događa se susret onoga što je apsolutno u čovjeku s onim što je čovječno u Bogu. U Isusu Kristu otkupitelju čovjek susreće ljubav koja ljubi svakoga čovjeka. Ta je istina uvjet za čovjekovu transcendenciju. Bez nje on ne može dostići samoostvarenje do kojeg se dolazi po ljubavi. Kontemplacija ove temeljne istine ima za sadašnjeg papu osobito duboko egzistencijalno-praktično značenje. Naime, istina je normativni princip moralnosti te zahtijeva pokoravanje kao jedini prikladan odgovor na njezino spoznavanje. Tako sloboda u ovom kontekstu predstavlja samoostvarenje čovjeka u istini. Ivan Pavao II. ovakvom perspektivom nuka postmodernog čovjeka da napusti »ropski moral«, koji mu je nametnula racionalistička kultura zatvorivši ga u njegov razum i proizvode, te da se prepusti nadi koju mu otvara Isus Krist.

Ivan Zelić u svom veoma preglednom i dokumentiranom prilogu pod naslovom *Lublinska filozofska škola* daje prikaz glavnih predstavnika te iznosi temeljne ideje ove škole koju su godine 1946. na Katoličkom sveučilištu u Lublinu oformili i na čijem su razvoju radili profesori netom otvorenog filozofskog fakulteta. To su Stefan Swieżawski (1907.), Mieczysław Albert Krapiec (1921.), Jerzy Kalinowski (1916.–2000.), Stanisław Kaminski (1919.–1986.) i Karol Wojtyła (1920.) — budući papa. U školi, koja se temeljito bavila svim glavnim klasičnim filozofskim disciplinama uključujući estetiku i logiku, bio je prisutan utjecaj francuskog tzv. egzistencijalnog tomizma (Gilson i Maritain), poljske filozofije 20. stoljeća, koja je poseban naglasak stavljala na metodološku problematiku, te manjim dijelom fenomenologije. Pri kraju članka autor ističe

da se filozofska misao Ivana Pavla II. nadahnjivala na aristotelovsko–tomističkoj tradiciji te fenomenologiji u interpretaciji M. Schelera.

U sljedećem prilogu pod naslovom *K. Wojtyła i philosophia perennis* Vlado Vladić, inače asistent na Filozofskom Fakultetu Družbe Isusove, nastoji odgovoriti na pitanje o sudbini tradicionalne *philosophiae perennis* u kontekstu filozofskoga opusa K. Wojtyły. Autor ističe da se Wojtyłina misao, u čijem je središtu naravno čovjek, na zadržava posve u granicama aristotelovsko–tomističke filozofije, nego pronalazi svoje izraze i u pjesništvu. Filozofija i pjesništvo stoje u odnosu uzajamnog nadopunjavanja i izazova. Osim toga, i mistika sv. Ivana od Križa ostavila je u Papinoj misli svoje tragove, koji doduše nisu vidljivi na formalnoj razini izraza, nego u etosu njegovog filozofiranja. Nadalje, i »kristološka filozofija« u čijoj perspektivi Ivan Pavao II. tvrdi da je istina o čovjeku neshvatljiva bez Krista, nadilazi okvire *philosophiae perennis*. Antropološka misao K. Wojtyły osim toga vodi računa i o čovjekovoj vremenitosti koja ne dopušta da se bilo koja filozofija imenuje vječnom. Već spomenuta fenomenologija omogućila je pak sadašnjem papi da se čovjek razumije u »kakvoći« vlastitog života, pa je tako fenomenologija, kao uostalom i filozofija dijaloga te dijalog sa svim suvremenim filozofskim usmjerenjima, nadopunila metafizičku metodu i obogatila njezine sadržaje.

Ivan Tadić s Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu napisao je opširnu studiju pod naslovom *Antropološki vid enciklikâ Ivana Pavla II.* Prilog donosi glavne postavke o čovjeku, njegovu životu, njegovim životnim odrednicama, društvenoj zbilji i čovjekovu odnosu prema Bogu — koje je Sveti Otac razvio u četrnaest svojih enciklika. Riječ je čovjekovoj slobodi, moralnom zakonu, savjesti, nepovredivosti čovjekovog života od začeca do naravne smrti te socijalnom životu u kojem moraju vladati

pravedni i dostojni društveni odnosi, za što je pak važno poticati sveobuhvatni istinski razvitak.

Sljedeći prilog u ovom zborniku nosi naslov *Neki etičko–pravni vidovi dostojanstva ljudske osobe u enciklikama Ivana Pavla II. i njihova zaštita u Zakoniku kanonskoga prava*, a napisao ga je Ivan Jakulj, predavač crkvenoga prava na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu. Ovaj prilog, dobrim dijelom povezan s prethodnim, vrlo uvjerljivo iznosi na vidjelo dostojanstvo ljudske osobe koje u svojim enciklikama, nasuprot mnogim opasnostima suvremenog demokratskog društva i njegovog zakonodavstva, neumorno brani sadašnji Sveti Otac. Dostojanstvo ljudske osobe posebice se brani *Zakonikom kaznenog prava* koji predviđa velike kazne koje se odnose na povrede ljudskog života s obzirom na njegov početak i kraj. A taj je pak zakonik također inaugurirao Ivan Pavao II.

Slavko Platz, umirovljeni profesor filozofije na Teologiji u Đakovu te Đuro Hranić, pomoćni biskup u Đakovu i profesor teologije na istoj ustanovi napisali su prilog *Personalni dinamizam čovjeka u filozofiji Karola Wojtyły*. Povezujući tomizam i fenomenologiju u plodnu komplementarnost, Wojtyła je — ističu autori analizirajući vodeće misli iz njegovog djela *Osoba i čin* — izgradio vlastitu filozofiju personalističkog smjera, iz koje potječe njegova kasnija papinska antropologija. Osoba ne samo što je autor pojedinih čina, nego se ona preko njih samoodređuje i očituje. Zahvaljujući upravo slobodi samoodređenja i transcendentije, čovjek može inteligentno i slobodno prionuti uz istinu i dobro, sposoban je obratiti se drugoj osobi te ući s njom u personalnu relaciju, koja se nastavlja u socijalnoj dimenziji. Tako je čovjek bitno biće dara.

Josip Ćurić je u ovom zborniku zastupljen sebi svojstvenim veoma živim prilogom pod naslovom *Čovjekovo osobno samoodređenje prema K. Wojtyli*. U prilo-

gu iznosi glavne misli predavanja Karola kard. Wojtyła održanog godine 1974. na tomističkom kongresu (Rim–Napulj), na kojem je ovaj sažeto prikazao svoju knjigu *Osoba i čin*. Ćurčić se nakon prikaza toga predavanja osvrnuo na Wojtylin zamišljaj čovjekova »samoodređenja«, koje uostalom kao takvo nikako nije bilo nepoznato dotadašnjoj filozofsko–teološkoj tradiciji. Autor nasuprot Wojtyli drži da se »samoodređenje« ne bi smjelo tumačiti tvornom uzročnošću, nego se ono prema izvornom tomizmu i skotizmu treba tumačiti »per causalitatem formalem«.

Ivan Kešina s Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu svoj je prilog naslovio s *Ivan Pavao II. — Papa života*. Sveti Otac se naime na početku svojega pontifikata i sam deklarirao kao »papa života«, a za vrijeme čitavog svog pontifikata neumorno se — riječju i djelom — zauzimao za život kao temeljno pravo svakog čovjeka, pravo na kojem se temelji svako drugo pravo. To pravo nisu sustavno gazile samo ideologije dvadesetog stoljeća nego i današnji totalitarizam parlamentarne demokracije što državu čini tiraninom koji raspolaže životom slabih i onih koji se ne mogu braniti, i to u ime javne koristi, koja zapravo nije ništa drugo nego interes nekih. Ovaj prilog s prilogima Tadića i Jakulja sačinjava jednu cjelinu.

Krešimir Cerovac u svom prilogu *Ivan Pavao II. — evolucija i istina o čovjeku* ističe nastojanje sadašnjeg pape oko dijaloga između znanosti i teologije kako bi se stekla što potpunija slika o čovjeku, o njegovoj horizontalnoj i vertikalnoj dimenziji, što jedino osigurava promicanje njegovog dostojanstva.

Nikola Stanković s Filozofskog fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu napisao je prilog *Bog u poimanju Karola Wojtyła*. Pitanje o Bogu po sebi pripada području naravne teologije kao filozofske discipline, ali budući da je uvijek i jedino čovjek taj koji među svim bićima ovoga svijeta postavlja ovo pitanje, ono je uvijek i sna-

žno antropološki obojeno. Ta je karakteristika zaista došla do izražaja u misli Ivana Pavla II. koji vidi dostojanstvo i važnost čovjeka upravo u tome što je ovaj u mogućnosti postaviti pitanje o Bogu i spoznati ga. Autor se na veoma egzistencijalan i zanimljiv način, upravo su–filozofirajući, zaustavlja na analizi pojma »Bog« kojeg Papa razlaže u prva dva poglavlja svoga djela *O spoznatljivosti i spoznaji Boga*. Već je i sam pojam Boga, na mnoge načine prisutan u religijskom kultu te općenito kod svih ljudi čije ponašanje on tako očito uvjetuje, po svom sadržaju takav da u životnom smislu zaokuplja i treba da zaokupi svakoga čovjeka. Premda se Bog već i iz analize pojma nudi čovjeku kao posljednji smisao, Wojtyła ipak nije pobornik dokazivanja Božje egzistencije iz pojma. On je ostao na pozicijama spoznajno–teoretskog realizma: čovjek dolazi do tvrdnje o postojanju Boga s pomoću razumskog rasuđivanja sređujući materijal kakav mu pruža sjetilno iskustvo. Što se pak tiče Papinog dokazivanja Božje opstojnosti, autor se osvrće na njegovu opću audijenciju srijedom od 10. srpnja 1985. na kojoj se izjasnio u prilog mnogim dokazima i o njihovoj konvergentnoj vrijednosti. Vjera u Boga, što nam se objavio u Isusu Kristu, ima uporište u razumu koji se u svojoj neutaživoj žeđi za znanjem može zaustaviti pred posljednjim uzrokom svijeta pod vidikom njegovog nastanka i uzdržavanja, potom pred mudrim sveurediteljem sveukupne zbilje, te napokon pred transcendentnim izvorom svake ljepote koja se u različitim stupnjevima nalazi ostvarena u prirodi i raznim vrstama čovjekovih tvorbi.

Anto Gavrić, inače prior dominikanskog samostana u Fribourgu, naslovio je svoj članak *Rad kao ostvarenje ljudskoga bića*. U njemu je izlučio glavne misli iz najosobnijega spisa Ivana Pavla II, tj. njegove enciklike *Laborem exercens* (1981.): rad kao čovjekova vlastitost (proprium) predstavlja jedan vidik ljudskog dostojanstva, bitno sredstvo kojim

se čovjek kao osoba razvija, usavršuje i ostvaruje te po kojem je on slika Božja. U drugom dijelu članka autor donosi izvore na kojima je nastala teologija rada ove enciklike: Sveto pismo, teološka misao M.–D. Chenua, Drugi vatikanski sabor te Papino djelo *Osoba i čin*.

Ivan Antunović s Filozofskog fakulteta Družbe Isusove napisao je članak *Poslušnost istini i promicanje pravednosti prema enciklici »Centesimus annus« pape Ivana Pavla II.* u kojem ustvrđuje da je socijalna misao dominirala crkvenim dokumentima i skupovima organiziranih na tu temu posljednjih desetljeća prošloga stoljeća. Sve to ukazuje na brigu Crkve za socijalnu pravednost u njezinom poslanju. Autor u prvom dijelu svog članka objašnjava pojmove istine i pravde pod filozofskim i teološkim vidikom, a u drugom dijelu govori o njihovom sadržaju u Papinoj enciklici »Centesimus annus« te u nekim njegovim kasnijim dokumentima i govorima.

Iris Tićac s Katedre za filozofiju na Teologiji u Rijeci u svom veoma jezgrovitom i nadasve preglednom članku pod naslovom *Odnosi između zajednice (interpersonalne i socijalne) i personalnog subjektiviteta čovjeka* promišlja odnos između zajednice i osobe oslanjajući se poglavito na Papinu studiju iz god. 1976. pod naslovom *Osoba: subjekt i zajednica*, u kojoj je tadašnji kardinal Wojtyła razvio značajnu ideju svoje personalističke filozofije, naznačene inače već u posljednjem poglavlju djela *Osoba i čin*. Čovjek se kao osoba u svom djelovanju, poglavito u svom čudoredno dobrom djelovanju, ostvaruje, a potpuno se samoostvarenje ne može dogoditi bez punog ostvarenja zajedništva s drugim osobama, bez *communio personarum*. *Communio* poglavito označuje način na koji se osobe svojim djelovanjem u uzajamnom odnosu potvrđuju, priznaju i ostvaruju kao osobe. Ovdje je dakle riječ o personalnoj subjektivnosti svih članova društva. U zajednici osoba »ja« potvrđuje »ti« u njegovoj vrijednosti zbog njega samoga. U socijalnoj dimenziji zajednice više »ja« se spaja u »mi«, pa je tu riječ o mno-

žini subjekata, odnosno o subjektivnosti mnoštva koje zajedno djeluje. To zajedničko djelovanje stoji u odnosu prema vrijednosti — ona odatle zaslužuje ime zajedničkog dobra u kojem svaki član zajednice savršenije ostvaruje vlastito dobro, vlastiti subjekt, samoga sebe, ali i dobro svakog člana *communio*. Pretpostavka za ispravni razvoj interpersonalne i socijalne dimenzije je poštivanje prava svakoga u zajedničkome i osobnome životu, u čuvanju nadležnosti prema načelu supsidijarnosti te u općenito pozitivnom odnosu prema čovječnosti drugih ljudi, prema njihovom osobnom, jedinstvenom i neponovljivom »ja«.

S. Nela Gašpar s Teološkog studija Družbe Isusove u Zagrebu u svom prilogu »*Homo patiens*« i *Ivan Pavao II.* nastoji rasvijetliti misterij patnje iznesen u enciklici *Salvifici doloris*. Patnja je misterij preko kojeg čovjek biva suočen s apsolutnim Misterijem, što nam se objavio u Isusu Kristu patniku i koji naposljetku patnju osmišljava.

Posljednji prilog u ovom zborniku pod naslovom *Ivan Pavao II. — zagovornik međureligijskog dijaloga* napisao je Hrvoje Lasić s Filozofskog fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu. Autor ističe da je čovjek po svojoj naravi biće upućeno na dijalog. Unatoč mnoštvu religioznih svjetonazora u kojima čovječanstvo živi, ipak postoji snažno jedinstvo s obzirom na težnju prema Bogu, izvoru i uviču svekolike stvarnosti i samoga čovjeka. Ove je temeljne uvide Drugog vaticanskog sabora i čitave crkvene tradicije sadašnji papa promovirao mnogobrojnim susretima, putovanjima, posjetima te pisanom i izgovorenim riječi. Unatoč tomu što dijalog nije nimalo lagan, on je ipak moguć. Autor govori o pretpostavkama za vođenje dijaloga, a temeljna je pretpostavka uzajamno poštivanje sudionika u dijalogu.

Nadbiskup Ivan Devčić predao je ovaj netom izišli zbornik Svetom Ocu za vrijeme njegovoga ovogodišnjeg boravka u Rijeci.

Ivan ŠESTAK